

Marcin Krzek-Lubowiecki*
Kraków

Porucznik Edward Ralski – żołnierska karta w życiorysie wybitnego uczonego

Abstract

The following article describes the military service of Edward Ralski. He was not only an outstanding scientist and biologist, but also a participant in the struggle for Polish independence in the years 1918–1921. In the interwar period, Ralski continued his military service as a member of the reserve force. In 1939, after the outbreak of World War II, he was taken prisoner by the Soviets and murdered by the NKVD in the spring of 1940.

Keywords: Edward Ralski, Katyn massacre, Struggle for Independence of Poland, Battle of Lwów

Słowa kluczowe: Edward Ralski, zbrodnia katyńska, walki o niepodległość Polski, bitwa o Lwów

Celem niniejszego artykułu¹ jest ukazanie poszczególnych szczebli kariery wojskowej niezwyklego uczonego i profesora kierunków rolniczych, a zarazem członka Polskiej Organizacji Wojskowej, uczestnika walk o Lwów, żołnierza wojny polsko-bolszewickiej, oficera rezerwy oraz jednej z tysięcy ofiar zbrodni katyńskiej wiosną 1940 r. Pomimo istnienia kilku – często dobrych – biogramów i artykułów dotyczących prof. Ralskiego, w których wspomniane zostały także militarne wątki jego życiorysu, brakuje tekstów, w całościowy sposób ukazujących wojskową karierę Ralskiego².

Edward Ralski urodził się 1 lipca 1901 roku w Osieczanach koło Myślenic. Był synem Teodora i Katarzyny z domu Batko. Miał dwóch braci –

* Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie; e-mail: marcin.krzek-lubowiecki@ipn.gov.pl; ORCID iD: 0000-0002-0914-7995

¹ Skrócony, popularnonaukowy tekst na temat Edwarda Ralskiego został umieszczony m.in. na stronie Instytutu Pamięci Narodowej. <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/aktualnosci/87-513,Malopolscy-bohaterowie-wojny-polsko-bolszewickiej-ofiary-zbrodni-katyńskiej-Edwa.html> [dostęp: 27.01.2021].

² S. Kozłowski, A. Swędrzyński, 2010, nr 13, s. 101–117; S. Kalbarczyk, 2001, s. 150–151; S. Zając, 1994, s. 266–268; idem, 2002, s. 67–70; A. Rybicki, 2000, s. 101–107.

Eugeniusza i Stefana³ oraz młodszą siostrę, Katarzynę. W latach 1908–1911 uczęszczał do szkoły powszechnej w Myślenicach, a następnie, do 1918 roku, uczył się w tamtejszym Gimnazjum. Na okres niemal roku nauka została przerwana, ze względu na działalność młodego Ralskiego najpierw w POW, a następnie – po odzyskaniu przez Polskę niepodległości – z powodu wstąpienia do wojska. W 1919 roku ukończył naukę w szkołach, zdając maturę z wyróżnieniem.

W latach 1919–1923 uczęszczał na Studium Rolnicze na Uniwersytecie Jagiellońskim. Równolegle w czasie studiów zaczął pisać pracę – którą ukończył już po ich zakończeniu – pt. „Tłuszcze w ziarnach traw”⁴. Na jej podstawie w 1925 r. uzyskał stopień doktora rolnictwa. Również w czasie studiów pracował w charakterze instruktora rolnictwa w Małopolskim Towarzystwie Rolniczym w Krakowie, a następnie (w latach 1924–1927) był nauczycielem w Państwowym Gimnazjum im. ks. Grzegorza Piramowicza w Dziśnie w województwie wileńskim. W czasie tej pracy zbierał i zbadał ponad 700 gatunków roślin oraz napisał kilka artykułów⁵. Od 1 marca 1927 r. mianowano go starszym asystentem w Zakładzie Uprawy Roli i Roślin UJ. Dwa lata później, w październiku 1929 r., poślubił Magdalenę Mierowską, również mającą wykształcenie rolnicze, z którą w następnych latach prowadził wspólne badania⁶. W listopadzie 1934 r. uzyskał habilitację w zakresie uprawy roli i roślin na Wydziale Rolniczym UJ.

Od 1937 r. czynił starania o uzyskanie etatu na Uniwersytecie Poznańskim. W korespondencji dot. obsadzenia stanowiska na Katedrze Szczegółowej Uprawy Roli i Roślin UP zapisano na temat Ralskiego: „(...) ogłosił 14 prac z zakresu nasionoznawstwa, florystyki oraz uprawy i biologii łąk i pastwisk. Od szeregu lat prowadzi wykłady zleczone na Wydziale Rolniczym UJ w Krakowie i jest upoważniony przez Wydział do samodzielnego dawania prac dyplomowych i ich oceny. Według opinii profesorów w Krakowie jest bardzo dobrym pracownikiem naukowym, bardzo dobrym pedagogiem i bardzo dobrze wykłada”⁷. W 1938 r. Ralski został zatrudniony na wspomnianej Katedrze Uniwersytetu Poznańskiego. W tym samym czasie został także skierowany do Prezydenta RP wnioskiem w sprawie mianowania go profesorem nadzwyczajnym. Tytuł ten uzyskał 30 sierpnia 1938 r. W Poznaniu mieszkał i pracował aż do ostatnich dni sierpnia 1939 r. W czasie swojej pracy Ralski wielokrotnie

³ Obaj bracia byli zaangażowani w latach II wojny światowej oraz po niej w działalność podziemną, za co po wojnie zostali skazani na wieloletnie więzienie.

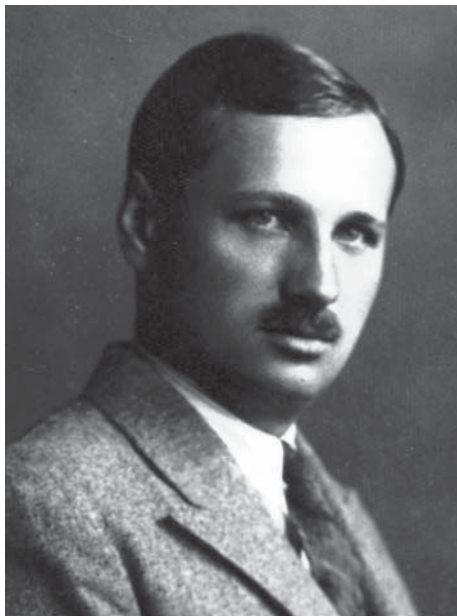
⁴ Praca ta została opublikowana w 1924 r. w czasopiśmie Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika pt. „Kosmos”.

⁵ Archiwum Akt Nowych (AAN), 2/14/0 Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie, sygn. 6/5285, k. 55–56.

⁶ Ibidem. W grudniu 1934 r. urodziła się Ralskiemu córka – Magdalena, która – podobnie jak jej ojciec – była wybitną profesorką botaniki w Instytucie Botaniki Polskiej Akademii Nauk. W swoich badaniach koncentrowała się wokół tematu paleoekologii i paleobotaniki. Zmarła w 2017 r.

⁷ Ibidem, [Odpis pisma prof. Z. Pietruszczyńskiego w sprawie obsadzenia Katedry Szczegółowej Uprawy Roli i Roślin z dnia 26 marca 1937 r.], k. 79.

odbywał również podróże zagraniczne w ramach stypendiów, podczas których prowadził badania z zakresu łąkoznawstwa oraz rolnictwa. Był m.in. w Danii, Szwajcarii, Norwegii, Finlandii⁸. Współpracował też z Polską Akademią Umiejętności oraz polskimi i zagranicznymi towarzystwami rolniczymi⁹.

Fot. Edward Ralski (ze zbiorów Archiwum UJ, NAC)

Po raz pierwszy kontakt z organizacjami wojskowymi Ralski miał na wiosnę 1918 r. Jak zanotował w swoim życiorysie: „(...) w VII klasie [Gimnazjum] wstąpiłem z wiosną 1918 r. (po pokoju brzeskim) do P.O.W. – przygotowując się następnie ćwiczeniami pod kierunkiem instruktorów do walki z bronią w rękę z zaborcami”¹⁰. Do myślenickiego POW zgłosił się wraz ze swoim rówieśnikiem – Marianem Dolaisem, który zginął jako szeregowiec podczas walk o cmentarz Stryjski we Lwowie. Organizatorem tamtejszych oddziałów był legionista i późniejszy romanista na Uniwersytecie Jagiellońskim – plutonowy Stanisław Łukasik. Był on, zdaniem komendanta POW na powiat myślenicki, Jana Dunina-Brzezińskiego: „(...) organizatorem i główną sprężyną (...)” tego oddziału¹¹. Oprócz brania udziału w szkoleniach i ćwiczeniach,

⁸ Ibidem, k. 55–56

⁹ Ibidem.

¹⁰ Centralne Archiwum Wojskowe – Wojskowego Biura Historycznego (CAW-WBH), Kolekcja Akt Personalnych i Odznaczeniowych (KAPiO), Komitet Krzyża i Medalu Niepodległości, [Wniosek o nadanie „Krzyża Niepodległości” Edwardowi Ralskiemu].

¹¹ J. Dunin-Brzeziński, 2004, s. 184.

Ralski w ramach działalności w POW miał również za zadanie przechowywanie w swoim domu karabinów austriackich, wykorzystywanych podczas szkoleń.

W 1918 r. za pomoc w zwolnieniu z wojska austriackiego legionisty Jana Kaperka (późniejszego kapitana WP), Ralski został aresztowany, a następnie przez kilka dni był przetrzymywany w koszarach cesarsko-królewskiej obrony kraju przy ul. Siemiradzkiego. Pomimo tego grono nauczycielskie umożliwiło mu zaliczenie roku i dopuściło do VIII klasy. W listopadzie, w czasie wyzwania Krakowa spod władzy zaborczej, Ralski brał udział w rozbrajaniu wojsk austriackich, a także w akcji usuwania austriackich orłów. Został również oddelegowany do ochrony dworów przed szabrownikami. W sumie czynnym członkiem POW był w okresie od marca do 15 listopada 1918 r. Dunin-Brzeziński w następujących słowach wspominał myślenicką POW z początku listopada 1918 r.: „(...) pojechałem [...] do kościoła w Myślenicach, gdzie natychmiast zmobilizowałem POW. Było wtenczas przeszło 60 chłopaków, uzbrojonych różnie w manlichery, werndle, rewolwery”. Wspomniany kpt. Łukasik wyraźnie zaznaczył w swoich adnotacjach we wniosku poparcia o przyznanie Ralskiemu „Krzyża Niepodległości”, że: „(...) był [on] nadzwyczaj aktywnym członkiem P.O.W.”.

Następnie, w połowie listopada 1918 r., wraz z „myślenickimi peowiakami” przedostał się do Żurawicy koło Przemyśla, gdzie ta grupa weszła w skład 5. Pułku Piechoty Legionów Polskich jako 6. Kompania w II Batalionie. 5. Pułk został sformowany na początku listopada, z rozkazu gen. Bolesława Roi, a w połowie listopada na jego czele stanął podpułkownik Michał Tokarzewski-Karaszewicz. Po zdobyciu Przemyśla pułk ruszył na Lwów, który od początku listopada był częściowo w rękach ukraińskich. W skład 6. Kompanii weszli także uczniowie i ochotnicy z Łańcuta¹². Przez cały okres służby Ralskiego w pułku dowódcą kompanii był (późniejszy generał brygady) ppor. Walenty Peszek. Ta kompania – wraz z Ralskim w szeregach – dostała rozkaz obejścia Przemyśla od północy, przeprawienia się przez San oraz wejścia do miasta od strony Medyki¹³. Po zajęciu Przemyśla I batalion 5. Pułku otrzymał rozkaz ruszenia pociągami, w tym i pancernymi, w kierunku Lwowa. II batalion doszedł do Lwowa pod koniec listopada i otrzymał za zadanie oczyszczanie z nieprzyjaciela południowych części Lwowa i okolic, m.in. zajął wieś Nawarię¹⁴. Następnie oba bataliony walczyły po wschodniej stronie Lwowa, m.in. wstrzymując ruchy wojsk ukraińskich. W tym czasie trwały zaciekle (i nieudane dla polskich oddziałów) walki o wieś Podborce, a następnie II Batalion skutecznie bronił Krzywaczyc (obecnie wschodnia dzielnica Lwowa).

Walczący także o Lwów, późniejszy generał brygady – Gustaw Łowczowski, zapisał na temat 5. Pułku: „(...) dużą rolę w utrzymaniu wysokiego stanu moralnego pułku przypisać należy przyjęciu legionowych form życia. Ochotniczy żołnierz, w części mający za całe przygotowanie do walki jedynie

¹² G. Łowczowski, 1968, s. 87.

¹³ Ibidem, s. 88.

¹⁴ Ibidem, s. 90.

pogadanki i wykłady w POW, nie nawykł do posłuchu. Prowadził go w boju i utrzymywał w dyscyplinie przykład przełożonych. Oficerowie mieszkali ze swymi plutonami, jedli ze wspólnego kotła, dzielili wszystkie trudy i niewygody¹⁵.

Jak sam Ralski zaznaczał w swoim życiorysie, przeszedł cały szlak bojowy w 5. Pułku. Zanotował w swoim CV: „(...) brałem udział we wszystkich walkach kompanji” [tak w oryginale]. Już w połowie lutego 1919 r. został awansowany po raz pierwszy na stopień starszego szeregowca – zwanego w dokumentach 5. Pułku „starszym żołnierzem”. Co ciekawe, w dokumentach 5. Pułku zachowała się lista zwansowa z nazwiskiem Ralskiego¹⁶.

W okresie stycznia i lutego cały 5. Pułk pozostawał we Lwowie. W marcu w pułku nastąpiła reorganizacja i zapewne dzięki niej został Ralski odesłany z frontu w drugiej połowie miesiąca. Jak zanotował Łowczowski: „(...) reorganizacja pułku zamyka pierwszy okres jego walk we Lwowie. W czasie ich trwania był w mieście najsilniejszym oddziałem i walnie przyczynił się do jego utrzymania, płacąc za zyskaną chlubną opinię stratą 5 oficerów i 97 szeregowych zabitych i około 300 rannych¹⁷.

Zwolniony ze służby w 5. Pułku Piechoty Legionów, w marcu 1919 r. Ralski powrócił do nauki w gimnazjum. Zdał maturę, a następnie kontynuował naukę na studiach na UJ w Krakowie.

W lipcu 1920 roku (po ukończeniu I roku studiów i w momencie bolszewickiego zagrożenia dla kraju), Ralski zaciągnął się ochotniczo do 8. Pułku Ułanów Księcia Józefa Poniatowskiego. Od grudnia 1918 r. trwał w tym pułku zaciąg ochotników oraz poborowych. W marcu i w lipcu 1920 r. wstępowały głównie osoby z roczników 1900 i 1901¹⁸. W ramach tego oddziału w stopniu ułana walczył na Wołyniu przeciwko wojskom bolszewickim w czasie kontr ofensywy po 15 sierpnia 1920 r. Jak zanotował w życiorysie: „(...) zaciągnąłem się ochotniczo do 8 p. uł. Po przeszkoleniu zostałem wysłany z końcem sierpnia na front. Zwolniony dnia 14 grudnia kontynuowałem studia (...)”¹⁹.

Przez całe dwudziestolecie Ralski kilkakrotnie wziął udział w ćwiczeniach wojskowych, kursach i szkoleniach. Pozwalały mu one podnosić swoje kwalifikacje żołnierskie oraz zyskiwać wyższe stopnie wojskowe. 15 lipca 1925 r. został powołany do wojska w celu odbycia obowiązkowej służby w ramach 4. Pułku Ułanów Zaniemeńskich, stacjonującego w Wilnie i dowodzonego przez podpułkownika Czesława Kozierowskiego²⁰. 30 sierpnia został odkomenderowany do Szkoły Podchorążych Rezerwy Kawalerii przy 4. Dywizji Kawalerii we

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ CAW-WBH, 5. Pułk Piechoty Legionów Józefa Piłsudskiego, Rozkazy i rozkazy oficerskie (26.12.1918–14.02.1919); organizacja służby łączności w pułkach piechoty; meldunki, protokoły, korespondencja, Rozkaz Dowództwa 5. p.p. Legionów No. 45 z dnia 14 lutego 1919 r., sygn. I.320.5.1, bp.

¹⁷ G. Łowczowski, 1968, s. 92.

¹⁸ K. Krzeczunowicz, 1960, s. 71.

¹⁹ CAW-WBH, KAPiO, Akta Korpusu Oficerów Kawalerii (Rezerwa), Ralski Edward sygn. 861, Curriculum vitae z 23 sierpnia 1926 r., bp.

²⁰ On także został zamordowany wiosną 1940 r.

Lwowie, gdzie szkolił się do kwietnia 1926 r. W zaświadczeniu o odbyciu kursu zapisano: „(...) plutonowy podchorąży dr Ralski Edward ukończył w czasie od 15/VII 1925 do 15/IV 1926 szkołę podchorążych rez. kawalerii z postępowaniem celującym oraz lokatą 5./40.”²¹. Następnie do sierpnia 1926 r. ponownie szkolił się w szeregach 4. Pułku Ułanów. Dzięki ukończeniu nauki we wspomnianej Szkole Podchorążych mianowany został plutonowym podchorążym rezerwy, a niedługo później – w połowie sierpnia 1926 r. – złożył wymagane dokumenty z prośbą o rozpatrzenie możliwości awansu (zgodnie z rozporządzeniem poz. 241 w Dzienniku Rozkazów nr 23/25²²) na stopień podporucznika rezerwy.

2 września 1926 r., po przedstawieniu przez Ralskiego wszystkich wymaganych dokumentów, gen. Eugeniusz Tinz wysłał do Ministerstwa Spraw Wojskowych pismo przewodnie wraz z załącznikami o treści: „Przesyłam z prośbą o decyzję czy prośbę plut. pchor. rez. dra Ralskiego Edwarda, z uwagi na dwukrotną ochotniczą służbę na froncie oraz ukończenie szkoły pchor. rez. z celującym wynikiem należy skompletować po myśli Dz. Rozk. nr 23/25. mimo przekroczonego terminu określonego rozkazem (...)”²³. W połowie 1927 r. Ralski został mianowany podporucznikiem rezerwy ze starszeństwem z dnia 1 lipca 1925 r.²⁴

Następnie w kolejnych latach wzięł udział w dalszych kursach doszkalających oraz ćwiczeniach wojskowych. Odbył je m.in. w lipcu 1929 r., sierpniu i wrześniu 1931 r., marcu 1932 r., czerwcu i lipcu 1933 r. oraz w sierpniu i wrześniu 1934 r. W lipcu 1929 r. odbył kurs przeszkolenia dla oficerów i podchorążych rezerwy przy 13. Pułku Ułanów Wileńskich, a w maju 1930 r. – ze względu na miejsce zamieszkania i pracy – otrzymał przydział mobilizacyjny do 8. Pułku Ułanów Józefa Poniatowskiego w Krakowie.

W trakcie wszystkich szkoleń uzyskiwał ocenę bardzo dobrą. W „Rocznym uzupełnieniu” za 1934 r. scharakteryzowany został w następujący sposób: „Energiczny o bardzo dużej inicjatywie. Ambicja duża, poczucie honoru i godności bardzo wysokie. Charakter zrównoważony, stanowczy o dużej silnej woli, opanowany, spokojny. Pilny, pracowity, obowiązkowy i punktualny. Wyrobienie towarzyskie bardzo duże. Solidarny, koleżeński; do służby wojsk[owej] odnosi się bardzo dobrze i z ochotą – ideowo. (...). Inteligencja wybitna, logiczny i bardzo konsekwentny. Pamięć, przytomność i bystrość umysłu wybitna. Bardzo szybko podchwytuje obcą myśl i nadzwyczaj trafnie reaguje. (...) Jako dowódca plutonu nadaje się”. W aktach Edwarda Ralskiego brak dokładniejszych informacji na temat odbytych ćwiczeń w drugiej połowie lat trzydziestych. W dokumentacji personalnej, zachowanej w Archiwum

²¹ Ibidem, [Odpis zaświadczenia ze Szkoły Podchorążych Rezerwy Kawalerii]

²² Pod tą pozycją zostało zapisane „Rozporządzenie wykonawcze do rozp. prezydenta Rzeczypospolitej w sprawie ustalenia warunków mianowania podporucznikiem”. Zgodnie z nim podchorążowie, którzy ukończyli szkołę oficerską z wysokim stopniem oraz spełnili takie warunki jak odpowiednie wykształcenie czy postawa moralna, mogli być awansowani na stopień podporucznika rezerwy. *Dziennik rozkazów*, nr 23, Rok VIII, 1925, s. 261–264.

²³ CAW-WBH, Ralski Edward sygn. 861 [Przekaz wniosku awansowego E. Ralskiego].

²⁴ *Dziennik personalny*, nr 19, Rok VIII, 1927, s. 210.

Uniwersytetu Jagiellońskiego, pojawia się jedynie informacja o odroczeniu szkolenia wojskowego z roku 1936 na lata 1937–1938²⁵.

W 1935 r. został złożony przez dowódcę 8. Pułku Ułanów – pułkownika Kazimierza Mastalerza, wniosek awansowy na stopień porucznika rezerwy dla Edwarda Ralskiego. Do uzyskania awansu na ten stopień wymagano m.in. odbycia w wieku poniżej 35 lat życia co najmniej dwóch szkoleń wojskowych ocenionych bardzo dobrze lub wybitnie oraz wykazania się służbą na froncie w latach 1918–1921²⁶. Nieznana jest dokładna data awansu, ponieważ od 1935 r. informacje na ich temat nie były publikowane. Według pozycji „Awanse oficerskie w Wojsku Polskim 1935–1939”, promocja Ralskiego na stopień porucznika miała mieć miejsce w właśnie w 1935 r.²⁷ Potwierdza to także wspomniana „informacja o odroczeniu szkolenia”, w której jest on wymieniony w stopniu porucznika. Napisał o tym fakcie również sam Ralski w swoim życiorysie.

W grudniu 1937 r. Ralski złożył wniosek o przyznanie mu „Krzyża Niepodległości”. Pomimo wspomnianych zasług, wniosek ten na posiedzeniu Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości w połowie 1938 r. został odrzucony.

W sierpniu 1939 r., w związku z planami mobilizacyjnymi, Ralski został wezwany z Poznania do Krakowa do Ośrodka Zapasowego Krakowskiej Brygady Kawalerii, w skład której wchodził 8. Pułk Ułanów. Pełnił funkcję dowódcy plutonu w szwadronie marszowym 8. Pułku Ułanów.

Najlepszym źródłem do odtworzenia – choć części – wojskowej drogi por. Ralskiego po wybuchu II wojny światowej, są fragmenty dziennika rotmistrza Józefa Czapskiego²⁸. Według niego szwadron marszowy wyruszył z Krakowa w nocy z 3 na 4 września, idąc następnie przez Niepołomice, Radłów, Lisią Górę, Głowaczową. Po ponad tygodniu żołnierze dotarli do Janowa Lubelskiego. Pod datą 16 września, w okolicach Frampolu, Czapski zanotował: „Trasa wczoraj straszna, w lejący deszcz i błoto w nocy. Dziś jesteśmy już jakby prawie otoczeni, o 8 km. od miejsca naszego noclegu już są Niemcy”. Dwa dni później napisał: „Straszne wieści, Sowiety ruszyły na Kresy, tu jesteśmy tuż koło linii, słychać karabiny maszynowe. Wieści o zdobywaniu Okęcia, Filtrów, Leszna i że Sikorski objął dowództwo”. 25 września, będąc w rejonie rzeki Sołokiji, zanotował: „(...) my w kotle coraz ciasniejszym, bolszewicy, Niemcy, od wschodu i zachodu, dosłownie kilkanaście km. W środku bandy dywersyjne, rozbijanie żołnierzy, zabijanie ich przez Ukraińców”. Według Czapskiego, szwadrony te dostały się do sowieckiej niewoli w dniu 27 września w rejonie Chmielka, przy granicy województw lubelskiego i lwowskiego.

²⁵ Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, sygn. SW 619, Teczka osobowa – Edward Ralski, [Pismo rtm. Federorowskiego w sprawie odroczenia ćwiczeń wojskowych w 1936 r. z dnia 28 lipca 1936 r.], bp.

²⁶ R. Rybka, K. Stepan, 2003, s. XXVII–XXVIII.

²⁷ Ibidem, s. 529.

²⁸ Fragmenty tego dziennika znajdują się w cytowanej już pozycji Kornela Krzczunowicza na stronach 268–270.

Następnie żołnierze zostali przewiezieni ciężarówkami i pociągami do obozu w Starobielsku²⁹.

Piękne świadectwo charakteru żołnierza i naukowca dał Ralskiemu Czapski na stronach „Na nieludzkiej ziemi”, pisząc o nim:

„Wśród jadących w moim wagonie był porucznik Ralski, oficer rezerwy 8 pułku ułanów [tak w oryginale], prof. Uniwersytetu Poznańskiego, przyrodnik. Z nim razem przebyłem cały miesiąc wrzesień w szwadronie zapasowym 8 pułku ułanów. Człowiek ten opuścił żonę, córeczkę i do marca 1940 roku nie wiedział nic o ich losie. Dopiero w marcu otrzymał wiadomość, że Niemcy wyrzucili żonę i dziecko z mieszkania w Poznaniu, pozwalając zabrać tylko ręczną walizkę. Przez szereg lat pisał on o trawach polskich, żmudnie zbierał materiały; wielka praca na ukończeniu, suma długich lat precyzyjnych badań naukowych, które na spółkę prowadził, została tam na miejscu z wszystkimi materiałami zniszczona.

Nie znałem go przed wrześniem. Robił na pierwszy rzut oka wrażenie dziecinne i wcale nie wojskowe. Nazywaliśmy go żartem „bébé Cadum”, bo miał twarz dziecka z popularnej reklamy mydła Cadum. I właśnie on wykazał rzadki hart i spokój. Miał wielki autorytet wśród żołnierzy podczas tragicznych tygodni września i nic nie umiało go wyprowadzić z równowagi.

Nawet podczas podróży do Starobielska, kiedy wieziono nas przez zaśnieżone stopy ukraińskie, kiedy zmarznięci i głodni nie wiedziliśmy, dokąd nas wiozą, Ralski z całą namiętnością uczonego przyglądał się stepom, badyłom traw sterczących spod śniegu. Ten najlepszy Polak, najczulszy mąż i ojciec przyznawał mi się wówczas, z pewnym jakby wstydem, że trawy te wzbudzają w nim takie zainteresowanie, że jest w stanie nie tylko oderwać się od aktualnej rzeczywistości, ale jeszcze odczuwać głęboką radość patrząc na nieznanne stopy, które zawsze marzył poznać.

Jeszcze we wrześniu, kiedy musieliśmy schodzić z drogi, bo samoloty niemieckie ostrzeliwały nas z karabinów maszynowych, opowiadał mi dziwne historie o chwastach, których ziarna z Kanady przedostały się do Europy i bujnie rozrastały na polu, na którym się kryliśmy przed samolotami.

W Starobielsku zaczął pisać książkę o łąkach i lasach i jeszcze w kwietniu 1940 r., parę dni przed wywiezieniem go w nieznanym kierunku, pokazywał mi z rozjaśnioną twarzą listki i trawki, które zaczynały rosnąć w obozie, opowiadał mi o ich cechach i właściwościach.

Jeżeli ten uczoney, człowiek czarującej dobroci i wielkiego charakteru, dostał wraz z innymi kulą w nasadę czaszki, zachował na pewno do ostatniej chwili tę samą cichą równowagę ducha, która ani na chwilę nie opuściła go w ciągu ciężkiej zimy, którąśmy spędzili³⁰.

Jednoznacznie należy stwierdzić, że prof. Ralski był nie tylko wybitnym uczonym, ale także przykładem osoby cechującej się gorliwym i romantycznym patriotyzmem, kształtowanym w okresie walk o niepodległość i granice II Rzeczypospolitej. Niewątpliwie wpływ na tę jego postawę musiał wywierać

²⁹ J. Czapski, 1990, s. 12–17.

³⁰ Ibidem, s. 16.

dom rodzinny – przecież także jego dwaj bracia, Eugeniusz i Stefan, brali udział w walce z niemieckim oraz sowieckim okupantem w okresie II wojny światowej, a po jej zakończeniu z instalującymi się władzami komunistycznymi. Celem powyższego artykułu było przedstawienie wojskowej kariery i jej znaczenia w życiorysie Edwarda Ralskiego. Bohater ten zasługuje na pamięć ze względu na swą działalność. Należy widzieć go nie tylko jako surowego oraz wymagającego, ale także skromnego, rzetelnego uczonego³¹. Warto o nim pamiętać również jako o wzorze podejścia do spraw najwyższej wówczas wagi, takich jak oddanie się sprawie niepodległości własnej ojczyzny. Dla niej był on gotowy – czy to jako uczeń i student, czy później już człowiek z cenzusem naukowym – zaryzykować własne życie, poświęcić je dla spraw dla niego najważniejszych. Jako osoba wybitna, będąca częścią elity narodowej lat międzywojennych, a także jako żołnierz rezerwy Edward Ralski został zamordowany przez NKWD. Należy mu się pamięć, podobnie jak pozostałym ponad dwudziestu tysiącom zamordowanych przez komunistyczny totalitaryzm wiosną 1940 r.

We wrześniu 2007 r. podczas uroczystości „Katyń Pamiętamy – Uczcijmy Pamięć Bohaterów” por. Edward Ralski został mianowany pośmiertnie na stopień kapitana, wraz z tysiącami innych oficerów zamordowanych w Katyniu³².

W listopadzie 2019 r. w holu gmachu Uniwersytetu Rolniczego im. Hugona Kołłątaja przy al. Mickiewicza w Krakowie odsłonięto tablicę memoriałową profesorów Edwarda i Eugeniusza Ralskich. Rok później, w listopadzie 2020 r., uchwałą Rady Miejskiej w Myślenicach jedno z rond w mieście nazwano imieniem Braci Ralskich, upamiętniając w ten sposób Edwarda, Eugeniusza i Stefana.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych (AAN).

Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie, Akta osobowe – Ralski Edward sygn. 6/5285.

Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego Teczka osobowa – Edward Ralski, sygn. SW 619.

Centralne Archiwum Wojskowe – Wojskowe Biura Historyczne (CAW-WBH)

5. Pułk Piechoty Legionów Józefa Piłsudskiego, Rozkazy i rozkazy oficerskie (26.12.1918–14.02.1919).

Akta Korpusu Oficerów Kawalerii (Rezerwa), Ralski Edward sygn. 861.

Kolekcja Akt Personalnych i Odznaczeniowych (KAPiO), Komitet Krzyża i Medalu Niepodległości.

³¹ S. Kozłowski, A. Swędryński, 2010, s. 114–115.

³² <http://www.policja.pl/pol/aktualnosci/10023,34Katyń-Pamiętamy-Uczcijmy-Pamięć-Bohaterów34.html> [dostęp: 6.08.2018]. Na stronie dostępna jest także lista wszystkich awansowanych. Na temat samej uroczystości zob. B. Łojek, 2008, s. 204–230.

Źródła drukowane

Czapski J., *Na nieludzkiej ziemi*, Warszawa 1990.

Dunin-Brzeziński J., *Rotmistrz Legionów Polskich. Wspomnienia z lat 1914–1919*, oprac. S. J. Rostworowski, Pruszków 2004.

Dziennik personalny, nr 19, Rok VIII, 1927.

Dziennik rozkazów, nr 23, Rok VIII, 1925.

Opracowania

Kalbarczyk S., 2001, *Polscy pracownicy nauki: ofiary zbrodni sowieckich w latach II wojny światowej: zamordowani, więzieni, deportowani*, Warszawa.

Kozłowski S., Swędryński A., 2010, *Profesor Edward Ralski (1901–1940) – uczonek, przyrodnik, obywatel, człowiek*, „Łąkarstwo w Polsce”, 13, s. 101–117.

Krzeczunowicz K., 1960, *Ułani księcia Józefa. Historia 8 Pułku Ułanów ks. Józefa Poniatowskiego 1784–1945*, Londyn.

Łojek B., 2008, *Pośmiertne awansowanie żołnierzy i funkcjonariuszy Rzeczypospolitej Polskiej zamordowanych w 1940 r. w ZSRR w wyniku zbrodni katyńskiej*, [w:] *Zbrodnia katyńska między prawdą i kłamstwem*, pod red. Marka Tarczyńskiego, Warszawa, s. 204–230.

Łowczowski G., 1968, *Piąty Pułk Piechoty Legionów „Zuchowatych”*, Londyn.

Rybicki A., 2000, *Uniwersytecka księga katyńska. Pamięci pracowników naukowych Uniwersytetu Jagiellońskiego zamordowanych wiosną 1940 roku przez NKWD*, Kraków.

Rybka R., Stepan K., 2003, *Awanse oficerskie w Wojsku Polskim 1935–1939*, Kraków.

Zajęc S., 1994, *Pokój Wam: ocalić od zapomnienia*, Kraków.

Zajęc S., 2002, *Ocalić od zapomnienia: pracownicy naukowcy oraz absolwenci – wychowankowie Uniwersytetu Jagiellońskiego – oficerowie Wojska Polskiego ofiary zbrodni stalinowskiego NKWD – 1940 r.*, Kraków.

Netografia

<https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/aktualnosci/87513,Malopolscy-bohaterowie-wojny-polsko-bolszewickiej-ofiary-zbrodni-katynskiej-Edwa.html> [dostęp: 27.01.2021]

<http://www.policja.pl/pol/aktualnosci/10023,34Katyn-Pamietamy-Uczcijmy-Pamiec-Bohaterow34.html> [dostęp: 6.08.2018]